

TŘI POZNÁMKY K PROBLÉMŮM DĚJIN A OCHRANY ARCHITEKTURY 19. STOLETÍ

Míloš Pistorius

I. Proměna člověka a světa, způsobená v 19. století zcela novou, nesrovnatelně rozsáhlou mírou rozvoje a uplatnění techniky, byla zřejmě v přímém podněcujícím vztahu k rovněž nebývalé míře a šíři uplatnění historismu. Tento vztah může připadat jako paradoxní a jeho rozpoznání v celé složitosti by bylo jistě krajně obtížné. Existenci tohoto vztahu však lze s jistotou předpokládat a teprve jeho bližší poznání a jemné rozlišení jeho různých, někdy i protikladných složek nám patrně pomůže pohledy na historismus 19. století ujasnit a prohloubit.

II. Vývoj techniky a zprůmyslnění výroby se obrazily na konkrétních stavbách i celkovém vývoji architektury především v technologii a ve využití jednotlivých materiálů. Co však bylo neméně ovlivňující pro tvářnost architektury 19. století, bylo používání v menších sériích vytvářených, či možno říci reprodukováných, výtvarných detailů. To hrálo nepochybně též roli v následném negativním pohledu na tuto architekturu v době, kdy byla odsuzována pro své historismy a dekorativnost. Těmto detailům byl vytýkán nedostatek jedinečnosti v doslovném slova smyslu oproti detailům vytvářeným bez takového výrobního reprodukčního zprostředkování. S podobným hodnocením jsme se mohli setkat ještě v době zcela nedávné, i když je jasné, že i zde může být rozhodující jediné kvalita detailu a příhodnost jeho použití v daném celku a nikoliv jeho jedinečnost či opakování. Nelze také nevidět, že toto opakování výzdobných prvků nepřekročilo míru, která mu náležela. Je třeba je hodnotit v zásadě kladně, neboť umožnilo užití a obohacení dekoru řadové architektury, aniž by došlo k její uniformitě či k porušení organičnosti celku. A právě řadová architektura, zejména činžovních domů, má v celku architektury 19. století nebývalý význam, dá se říci větší, než je jí dosud přiznáván.

Používání výtvarných či jiných detailů vyráběných sériově až průmyslově má však ovšem negativní dopad na památkovou ochranu architektury 19. století. Takovéto prvky jsou daleko těžší nahraditelné než práce vytvářené přímo, bez výrobního zprostředkování, neboť výroba je

vazána často na technologii dnes již neužívanou, takže chybí potřebné výrobní zařízení, někdy i materiály. Mnohdy je též třeba složitější výrobní přípravy, odpovídající sériové výrobě, zatímco nám jde zpravidla o vyrobení pouze menšího počtu prvků.

Skutečnost, že sériové prvky se nacházely v různých domech, nám však dává v některých případech možnost levného použití stejných originálních prvků z demolovaných staveb do udržovaných domů. Zatím však tato možnost není využívána ani organizována a prvky se většinou zničí, v lepších, řídkých případech se ocitnou stejně na neznámém místě a v ne vždy vhodném využití.

III. Kromě toho zde vzniká další potřeba zachování detailů z demolovaných staveb /či nevhodně odstraňovaných a vyměňovaných detailů ze staveb dále existujících/ pro účely muzejní a galerijní. Tento úkol již některá muzea, například Muzeum hlavního města Prahy či Umělecko-průmyslové muzeum, plní, ovšem pouze v mezích svých dosud nedostatečných možností depozitárních. Pokud tato otázka nebude vyřešena zajištěním vhodného úložného prostoru, ať již při jakékoliv vhodné instituci, je zde reálné nebezpečí, že ani nejzávažnější prvky nebudou zachráněny, což bychom neměli dopustit. Zanikly by, tak jako bohužel zaniklo ono velké množství domovních dveří, jež se staly obětí jejich trestuhodného barbarského vyměňování v posledních letech. Dokladem toho, že nejde jen o ohrožený úkol dokumentační, ale i o záchranu materiálu, který budí živý zájem, svědčí i skutečnost, že řada prvků přešlých do sbírek muzejních byla již uplatněna na výstavách u nás i v expozicích zasílaných do zahraničí.

Je proto naléhavě třeba, aby byly bez odkladu vytvořeny podmínky pro další muzejní či galerijní sběr, uchovávání a prezentaci těchto výtvarných detailů architektury, vyznačujících se často bohužel velkým rozměrem, vahou, nesnadnou manipulovatelností. Bylo by proto účelné vytvořit podmínky podobné potřebám lapidárií, v praxi by to asi znamenalo opatřit například vhodný prostor, kde by mohly být uloženy a zároveň exponovány domovní dveře, vrata či okna. Takový objekt by mohl být i v okrajovějších místech města nebo i mimo ně a jeho přístupnost by mohla být omezena na letní období o sobotách a nedělích, či na předem hlášené návštěvy. Tímto způsobem by se provozní náklady daly minimalizovat, takže by se příliš nemusely lišit od nákladů na depozitáře. Mohla by tak však vzniknout přitažlivá a neobvyklá expozice, kde by bylo možno využít i dosud ladem ležící sbírkové předměty. V každém případě však je nutno zajistit alespoň prostory úložné.